

FARKAS ISTVÁN LEVELE APJÁNAK

(ÖNÉLETRAJZI LEVÉLFOGALMAZVÁNY)¹

GYERMEKKOROM

(Andrássy úti lakás)² Mint 3–4 éves gyermek már ösztönösen félttem papától – (sajnos az értelem később igazolta, hogy minden okom meg volt erre) – mikor hazajött sírni kezdtem és az ágy alá bújtam. Onnan húzott papa ki naponta és megvert, hogy legyen okom a sírásra (óh bölcs nevelés). – Szóval már egy 3–4 éves gyermekkel szemben sem gondolkozott, hanem zsarnoki indulatait elégítette ki. – (Pali, Ottóval³ szemben szintén.)

(Aradi u. 68.) A remegés és félelem növekszik! Minden ok elég jó arra, hogy megfélemlítse, és rettegésben tartsa környezetét (egy hajszál, egy cérnaszál stb.) – Bednárk Mária. – 6 éves lehettem, mikor észre kellett vennem a maguk közt történőket. (Éjjel bejött stb.) (Nevelő hatás) Én is egy ágyban kívántam lenni B. M.-val. (Érzékiség első ébredése).

Alapjában véve egy egészséges gyermek voltam, (egy gyermekbetegségem sem volt, még 2 gimnáziumban a legkövérebb s legerősebb fiú voltam (Mikszáth),⁴ tenisz, futball.) Nem törődött velem senki, neveléssel, tanulok vagy sem (csak az volt fontos, hogy befogjam a számat, a villám ne nyikorogjon s hogy a hamutartót ebéd után az asztalhoz hozzam. Ha ezt elfelejtettem, ha megcsörrent a kanál stb. akkor villámokat szórtak szememre, és neki ugrott az embernek, hogy kielégítse rajta zsarnoki (szadisztikus) hajlamait). – Betegesen szadisztikus hajlamának lélek és test tipró

¹ Az önéletrajzi levélfogalmazványt, melyet most teljes terjedelmében adunk közre, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Bardoly István; szerkesztette: Markója Csilla (ELKH BTK MI). Az eredeti kézirat őrzési helye: Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, ltsz.: 6730/1954. – jelzett kihagyásokkal kisebb részletét közölte: Sz. Szegő Judit: Adatok Farkas István festőművész és könyvkiadó életéről és haláláról. *Művészettörténeti Értesítő*, 43, 1994, 3/4. 269.; többszöri, de nem jelölt kihagyással közölte: S. Nagy Katalin: *Farkas István*. Budapest, 1994. 161–162. – Jelen közléssel egyidejűleg, apróbb eltérésekkel és több ponton más jegyzettel ld.: *Kihűlt világ. Farkas István (1887–1944) művészete*. Szerk. Kolozsváry Marianna. Budapest, 2019. 272–275.

² Ebben az időben az Andrássy út 52-ben laktak.

³ Farkas Pál (1878–1921) író, politikus és Wolfner Ottó György (1880–1905) joggyakornok. Ld. *Vasárnapi Ujság*, 1905. november 5. 728. – Wolfner József feleségének, sz. Budai Goldberger Anna előző házasságából született fiai. Édesapjuk Schlésinger Lajos volt. Farkas István féltestvérei. Wolfner 1892-ben örökbe fogadta őket.

⁴ Mikszáth Kálmán (1847–1910) író. Wolfner József rendszeresen megjelentette műveit, s 1888–1909 között szerkesztésében jelent meg az *Egyetemes regénytár* – *Almanach* című sorozat.

Wolfner József, Farkas István apja,
a Singer és Wolfner Kiadóvállalat feje

(Szimulálás.)

hatását egész környezetének érezni kellett. - Egy ember volt fontos - W. J. és az ő foglalkozása (S. és W.).⁵

Pénzt nevelésemhez nem sajnált. Hegedülni tanultam, de hogy tanulok-e azal senki sem törődött. Igen jellemző, hogyha zivatar volt, akkor előhozhattam a hegedűmet, hogy kevésbé hallja a zivatart. Szóval W. J. zivatar félelme volt fontos, én és hegedűm nem. -

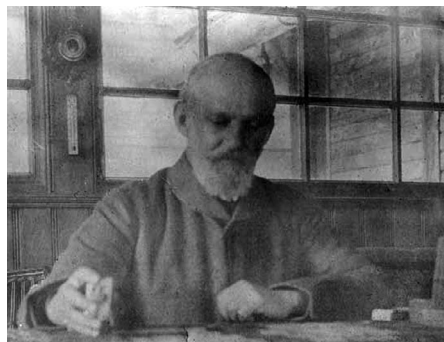
~~Semmi sem zülleszt úgy el egy fiatal~~
fiú Nem törődött [velem] senki, tehát nem tanultam, ami rendszertelenné, hamissá, alamuszivá, s a folytonos izgalom következtében ~~izgatott~~ idegessé tett. - 13 éves lehettem, mikor egyszer a Köröndön haza menet eszembe jutott, hogy milyen egyedül állok én a világon. (Könnyezni kezdtem. Igazam volt).

Nem tanultam, nem tudtam s így nem szerettem az iskolát, mert folytonos izgalmakat okozott nekem. -

Ruha, enni innivaló, nyaralás, korcsolya, bicikli, vadászat, minden volt. - Ahhoz, hogy mindez legyen, vagy csak egy zsebkendő vételéhez is nehéz munka árán jut az ember, arról bizony nem volt szó. Nem is lehetett, mert hisz papa méltóságán alulinak tartotta volna egy gyerekkel beszélni, még [ha] 25 éves is, nem is tudott. - Önérzetét kielégítette a mindennapi munkával, s hogy minden[t] megszerzett ahhoz, hogy fényesen éljünk, s ezért mindössze meghunyászkodást, alkalmazkodást és rettegés[t] kívánt. - (Ez megvolt s evvel együtt testem s lelkem sorvadása.)

De hiszen ez érthető is. Oly nagy idegmunkát végzett, hogy mikor hazajött olyan fáradt volt, hogy adni már nem tudott legfeljebb venni. Annyira fáradt volt, s minden erejét a munkába adta ki, hogy nem juthatott ereje kedvességre, beszélgetésre, érdeklődésre, szeretetre, és ezen keresztül nevelésre, mert ez is

⁵ Wolfner Józsefről, kapcsolatáról Mednyánszkyval ld. Markója Csilla forrásközléseit: *Enigma*, VII. évf. no. 24/25. 2000. 116-250.; *Enigma*, IX. évf. no. 34. 2002. 63-160.; *Enigma*, XXI. évf. no. 81. 2014. 112-175.; *Enigma*, XXI. évf. no. 82. 2015. 42-113. - Wolfnerrel és módszereiről - pl. társának Singer Sándornak (1858-1926) fokozatos kiszorításáról - lényegében Farkas István megállapításaival egyezően ír: Gál György Sándor: *Atlantisz harangjai*. Budapest, 1982. 17., 25., 27-30., 102., 113. (a szerző édesapja évtizedekig dolgozott a kiadóban, 1919-ben az ő Andrássy út 96. alatti lakásukon rejtették el, Wolfner József és Singer Sándor, értékeiket).

Mednyánszky László Wolfnerék tátrafüredi villájában, 1910 körül. © Wolfner-család lezármatottai, repr. *A 121 legszebb Mednyánszky-festmény Virág Judit és Törő István válogatásában*. Bp, 2011. 172.

energiát, élet és ideg erőt követel, de erre már nem jutott. – Nem hisz a nevelésben! Mert soha nem nevelt, csak dolgozott. – A kilincs eset csak azt mutatja, hogy milyen idegen világ a papa számára a nevelés és egy emberi lélek? – Belátom, hogy biztos nem ért volna el ilyen eredményt, ha másra is pazarolt volna energiát. – De papa nem pazarolt, sőt mások energiáját, életerejét stb. is igénybe vette és felhasználta.

Hogy értelmezendő ez: Pl. Ha az ember fáradt – biztosan megfigyelte – kisebb az önérzete, ezáltal gyöngébbnek érzi magát – valóban gyöngébb is. – Viszont azt is megfigyelhette, hogy

egy nehézség leküzdése növeli az önérzetet. – Ha birkózik két ember, az aki leteríti a másikat, jobban érzi magát, életerősebbnek, hatalmasabbnak, mint a leterített, a győzőnek növekedett, a legyőzötteknek csökkent a lelki ereje. – Papának önérzete és ereje növeléséhez mindig le kellett teríteni az embereket. Környezetének kellett ezt legjobban érezni, mert ki voltak szolgáltatva magának. Olyan volt, mint a hadvezér, kinek csak saját maga és célja elérése lebeg szeme előtt. A cél eléréséhez minden energiát s mindenkiét föl kell használni. – A vezető hadvezér és a cél a fontos! Ki veszi észre, ha cél felé halad a sereg, hogy hullák szegélyezik az utat, s hogy nagyra hivatottakat gázolnak el a vezér lovának patái. – **Éljen a hadvezér!**

Jó hadvezér volt! Célját elérte, de útját hullák szegélyezik (Durch Leichen).⁶ (Ottó, Pali, Papi,⁷ Wiesner,⁸ Tamás,⁹ Tomi, Klára néni, Farkas I. mindenki)

Igen, mondhatja – tudom is, hogy ilyen az élet. Az erős győzedelmeskedik a

⁶ Holttesteken keresztül.

⁷ Id. Wolfner József (?-1921), Wolfner József unokatestvére, aki szintén érdekelt volt az 1885-ben Singer Sándor és Wolfner József által alapított cégben. *Corvina*, 1885. március 10. 28. és *Corvina*, 1921. december 30. 253.

⁸ Wiesner Jakab Emil (1864-1921). 1887-től a Singer és Wolfner könyvkiadó igazgatója majd cégvezetője. szül. 1920-ban önállósította magát s létrehozta a Hajnal könyvkiadóhivatalt. Több olyan könyvsorozat, illetve kiadvány fűződik a nevéhez, amely nagy hasznot és elismerést hozott a Singer és Wolfner kiadónak. Ld.: Wolfner József: Wiesner Jakab Emil. *Corvina*, 1921. november 25. 219.

⁹ Tamás Henrik (1879-1960) műgyűjtő, műkereskedő. 1923-ig a Singer és Wolfner cég alkalmazottja volt, utóbb ügyvezető igazgató. 1928-ban nyitotta meg galériáját az Akadémia utcában. Fontos szerepe volt a Singer és Wolfner cég festőkkel kötött szerződéseiben és a képeladásokban is. Ld.: *Tamás Henrik emlékezései*. Sajtó alá rend. Nagy András. Budapest-Pécs, 2004.

Farkas István, © Wolfner-család
leszármazottai, repr. *A 121 legszebb
Mednyánszky-festmény Virág Judit és
Törő István válogatásában. Bp. 2011. 212.*

gyöngén. – A sas elragadja a kisebb madarakat és fölfalja. Az oroszlán is stb. stb. De saját kölykeit egy se bántja, sőt megneveli, megtanítja őket is a vadászatra.

Vétkezni ott vétkezett papa, hogy engem is zsákmánynak, legyőzendő, leigázandónak tartott, s nem magához méltó bajtársnak.

A leigázottakkal, a porban heverőkkel jót tesz – azt tudom – de előbb a porban kell heverni.

(Ezt is ösztönösen éreztem gyerekkoromban (szimulálás) jó argóm is volt.)

A leigázottságra, a legyőzöttségre, az önérték megsemmisítésére, a halálra nevelt s nem a győzelemre, a sikerre, az életre.

Elhiszem, hogy minderről nem tehet. Elhiszem, hogy célja elérése mellett minden elhomályosult s hogy határtalan önzésében (a célhoz fontos volt) és önhiúságában a szeretetnek és észnek, gyermekeivel és sok mással szemben nem juthatott hely.

Hadvezéri természetét csodálattal nézem, de tisztában vagyok azzal, hogy az én vérem és energiám is felhasználott és felőrlődött célja elérésében.

Szerény viszonyok közül jött, s így érthető, hogy tetszett [magának],¹⁰ önértékét növelte, hogy fiának mindene van, él és élhet, mint egy nagy úr (ezek t. i. imponáltak a szerény miliőből származónak). Tanulás nem fontos, vadászat, festés, Bárczy,¹¹ Mednyánszky¹² stb. – (Mednyánszky mondta is egyszer papának „Minek neveled úrnak.” (Ha pl. mint nevelő gondolkozott volna, a festésről nem is beszélve, nem hagyhatott volna egy percig sem egyedül M.-mel, tudván milyen hírben áll).¹³ – Páris, Olaszország, élhettem (Bárczy szerint) mint a többi grófok.

Hogy festő lettem annál az aktusnál talán az akaratom megnyilvánulása volt a fontos s nem a festés. A háborúba menetelnél szintén. – Én is vagyok, én is akarhatok! Minden elnyomatás előbb utóbb lázadáshoz vezet. – A háborút emle-

¹⁰ Ezen a helyen betűhíven „maganának” szerepel.

¹¹ Bárczy István (1866–1943) tanár, politikus, országgyűlési képviselő. 1906–1919 között Budapest polgármestere, illetve főpolgármestere. Közeli kapcsolatban állt Wolfner Józseffel. 1925-ben ő volt Farkas István és Kohner Ida egyik esküvői tanúja. Ld. még: Bárczy István emlékezéséde Wolfner József sírköavatásán. *Wolfner József. Kilenc emlékezéséde.* Budapest, 1935. 84.

¹² Mednyánszky László (1852–1919) festő, szerződéses viszonyban állt Wolfnerrel képei értékesítését illetően. Ő volt Farkas István első mestere. Sokat tett azért, hogy ő, Réth Alfréd (Wolfner József második feleségének Róth Jolánnak testvére) Münchenbe, illetve Párizsba mehessen festészetet tanulni.

¹³ Mednyánszky homoszexuális volt.

gette papa. – Persze, hogy én végre – ha öntudatlanul is – kívántam valamit csinálni, valamit, szépet, becsülendőt, olyat, ami az én önérzetemet (a letiportat) növeli. Azért kellett nekem a háború, azért nem akartam protekciót. Én akartam csinálni valamit, ami az én javamra iratik s nem a magáéra. Említette papa, hogy mennyi mindent tett akkor érdekében. Tudom és elhiszem. – De miben állt ez. Csupa olyan dologban melyek a papa s nem az én érdemeimet növelték. A papa önérzetét és hatalmi erejét növelte az, hogy meggátolni tud olyant, ami mindenkire kötelező stb.

Az enyémet növelte, hogy (noha talán nem katonának való voltam, energiámmal, elszántsággommal többet csináltam, mint akármelyik más bajtársam. – Hallatlan munkát, energiát pazaroltam el a háború alatt. – Pl. önérzetemet növelte volna, és természetes apai érzésből fakadó lett volna, ha – mert rövidesen egyik legjobb lovas lettem – megnézte volna, hogy lovagolok én. – De ez az én és nem papa érdeme, tehát nem tette. – Megkérdezhetette volna mikor szabadságra jöttem, hogy mi is történik odakint, – hogy maradtam életben két rajvonal között stb. Nem tette ezt, mert nem bírta, ha más önérzete gyarapszik, ha más érzi magát érdemes embernek, s mert csak saját maga és tettei érdekelték.

Hazajöttem, telve borzalmakkal és átélt szörnyűségekkel. Testi erőmet meghaladó teljesítmények után, hogy első percben már csak a maga dolgainak fontosságáról kelljen hallanom (Wiesner). A szeretetnek legkisebb megnyilvánulása is meghatott (borbély, Vészi M.).¹⁴ 3 nap múlva vissza akartam menni abba a pokolba, akár ott is maradni.

Szerettem volna látni papát akár 25 éves korában a saját magát féltő természetével – csak egy percig is ágyú v. gépfegyvertűzben. Milyen elismerést követelt volna azért!! Ha ugyan egy percig is kibírta volna.

Egész életének fő szenvedélye a leigázás ~~marad~~, megszegyenyítés, megfélemlítés (szadizmus), mely által magát erősebbnek, különbnek, hatalmasabbnak érzi. – Ezt gyakorolja mindenkivel szemben. Bámulatos ügyességgel tudta leigázni, vagy legalább hatalmi körébe keríteni a szellemileg maga fölött állókat is (legalább részlegesen). – Mindenki nyögte és nyögi zsarnokságát (Pepi b, Klára néni, Lajos b., Pali, Ottó, Tomi és minden alkalmazottja. Gárdonyi,¹⁵ Mednyánszky, Herczeg¹⁶ stb. stb. Ede is.)

Érdekes és bámulatos. Közvetlen hozzátartozói részére életveszélyes.

PÉNZ KÉRÉS

A fõnt említett nevelés eredményezte – hogy anyagiak bõségben lévén – szellemi t´erre terelõdött ambícióm. – ~~Hogy~~ Festõ lettem. Hogy szorgalmasan, kitartóan, és talán túl sokat is dolgoztam azt senkisémet vitathatja el. Sõt igen sokan a nagy tehetséget sem. Nehéz volt ez a munka, mert sem érdeklõdést, sem megértést nem

¹⁴ Vészi Margit (1885–1961) újságíró. Vészi Józsefnek, a *Pester Lloyd* fõszerkesztõjének, a *Budapesti Napló* alapító szerkesztõjének leánya, négy évig Molnár Ferenc felesége.

¹⁵ Gárdonyi Géza (1863–1922) író, a Singer és Wolfner cég egyik vezetõ írója.

¹⁶ Herczeg Ferenc (1863–1954) író. A Singer és Wolfner cég egyik vezetõ írója, az *Uj Idõk* fõszerkesztõje.

Mednyánszky László a Wolfner-család társaságában. © Wolfner-család leszármazottai, repr. *A 121 legszebb Mednyánszky-festmény Virág Judit és Törő István válogatásában.* Bp, 2011. 182.

találhattam környezetemben. – Annál több lebecsülést és gúnyt. Ez azonban nem csüggesztett.

Gyerekkoromban nem tanítottak meg dolgozni, s így későn magam tanultam meg. Festés, katonaság. – Egy dologgal tisztába voltam, hogy megalkudnom művészi tekintetben nem kell. Szabadon alakíthatom tehetségem és vágyaim szerint művészetemet. (Hogy erre szükség van azt láthatta papa is Med. Rud.¹⁷ s az ellenkezőre mondhatok sok példát. Erdei¹⁸ stb.) Háború után azonban papa egyszerre megváltozott anyagi ügyekben is, és nekem úgy kellett érezni magamat, mint aki alól kihúzták a talajt.

Szegény Pali meghalt,¹⁹ s vele utolsó testvérem! Papa megnősült.²⁰ Egyedül voltam mindig, sem anyám²¹ – s ez volt a legnagyobb baj; sem apám, – ~~noha tudom, hogy nem hagy éhen halni, s tudom, hogy sok fiúnál ez is nagy érdemet jelentene~~ – sem testvérem.

¹⁷ Mednyánszkyhoz hasonlóan a Singer és Wolfner cég 1917-től Rudnay Gyulával is szerződéses viszonyban állt. Ld.: *Tamás Henrik emlékezései* 2004. i. m. 38-49.

¹⁸ Erdei Viktor (1879-1945) festő.

¹⁹ Farkas Pál a világháborúban szerzett betegségében hunyt el.

²⁰ Wolfner József 1922-ben másodszor is megnősült s nőül vette háziiorvosának, Róth Márknak (1841-1924) leányát, Róth Jolán (1877-1967) tanítónőt.

²¹ Budai Goldberger Anna (1852-1893), Farkas István édesanyja.

Ezért örültem – (noha ezt nem mutattam), hogy gyermekem lesz.²²
 Ösztönösen megéreztem ennek szükségét. – Örülök és hálát adok érte Istennek.
 Egy testileg és lelkileg így meggyötört embernek, mint én vagyok, kell valaki, aki az életben tartja.

Anyagiakkal való ellátásom, nem a változó viszonyoknak megfelelő eltolódás.

Mednyánszky képek. Mit tehetek én mint festő, s mit nem.

Két út. Társadalmi ügynevezett ranghoz méltó anyagi helyzet és társaság, vagy szegény festőhöz való élet, házasság stb.

Hely és a gyerek (legszerényebb módon volna keretem).

Papa mondta: szakítás, anyagiakkal el lesznek látva. – Ez megtörtént, de papa szavát nem tartotta. – Modell, takarítónő stb. kell, pénz nincs, tehát úgy csinálja az ember, ahogy lehet (sic fatis).²³

Takarítónő. Hímzés.

BIZALOM

Ahogy belekiabálnak az erdőbe úgy visszhangzik. Papa nem volt hozzám soha bizalommal. – (M.²⁴ képeket tartani. – Öngyilkosság zsarolás.) Hogy lehettem volna bizalommal.

Nyár. Szabadulni akartam minden áron. – Függetlenség. – Tudtam, ha elmondom milyen anyagi következményei lesznek.

Nem akarom, hogy jobban éljél, mint én. – Más apák. – (Pick, Delmár²⁵ stb. stb.) – rongyos ruha, ing stb.

²² Farkas István 1925. június 18-án vette feleségül Szászbereki báró Kohner Ida (1895–1944) festőművészt. Első gyermekük: Farkas Károly (1926–) szobrász, ékszertervező. Farkas Istvánnak házassága előtt, 1923-ban, Gromowski Ilonától (1898–?) született leánya: Gromovszky-Farkas Anna (Médi).

²³ Sic erat in fatis – a sors könyvében így volt megírva (Ovidius)

²⁴ Mednyánszky László. Farkas sokat tett művészetének megismertetéséért. Ld.: Sümei György: Wolfner József és Mednyánszky László. (A Wolfner-Farkas-gyűjtemény). *Mednyánszky*. Szerk. Bardoly István, Markója Csilla. Budapest, 2003. 200–205. Markója Csilla: Az „eredeti fordulat”. Kállai Ernő Mednyánszky monográfiájáról. *Enigma*, XXI. évf. no. 82. 2015. 5–40. – Az 1944-ben kiadott *L'art hongrois* című sorozatban Csontváry Kosztka Tivadar, Derkovits Gyula, Egry József, Nagy István, Rippl-Rónai József művészetét bemutató kötetek után Meller Simon írását kívánta megjelentetni Mednyánszkyról. Részletét közli: Deák Dénes: *Festő az első világháborúban. Mednyánszky László festészete 1914–1918*. Budapest, 1991. 103.

²⁵ Utalás arra, hogy a nevezett két vagyonos család fiú sarjai nem az üzleti életben jeleskedtek, hanem passziójuknak élhettek. Petri Pick Lajos (1884–1963) szobrász, akinek családja a híres szalámigyár birtokosa volt; Delmár Tivadar (1868–1923) nagyiparos, neves sportember – aki testvérével Delmár Emil (1876–1959), jogásszal, műgyűjtővel többek között a Dunakotró Vállalat tulajdonosa volt – fia, Delmár Walter (1893–1949) motorversenyző lett.

Megmondhatta volna régen, hogy ne számítsak magára anyagiakban.

Nem köteles egy apa eltartani fiát. Ha ~~munkára~~ nem neveli főúri módon. - Vagy ha idejében, 20 éves, megmondja neki: nézd csak fiam csináljál amit akarsz, de 4 év múlva a magad keresetéből kell élned.

Ilyenfélet mond most; mikor 40 felé közeledek és testileg, lelkileg papához képest hullá vagyok. De még most is jobb, mint soha.

Az összetört fazék darabjait össze fogom drótozni. Talán ~~maradt még~~ lehet még valamire használni.

Nincs lelkiismeretfurdalásom, hogy túlságosan igénybe vettem, (anyagilag), mert ha keveset is csináltam, az az egy-két dolog fontos és lényegbevágó volt. (S. W. eladás, Herczeg, R. képek)²⁶. S ha nem tette volna, koldussá lesz.

Nem kell eltartania. - Sokat veszítettem, s tudtam, hogy ez lesz a vége.

3 háztartás!!!!

Félszeg vagyok rendes társaságban. -

Gazdag vagyok; - szegény vagyok.

tehetséges vagyok - W. József fia vagyok.

stílustalanság -

Kiállítás hatása (társaság)

Lakás: szobám -

Végül pedig csak még azt akarom mondan. Hogyha éjjeleken át és heteken át csak az öngyilkosság foglalkoztatott, ha láttam s talán túlozva is, miként jutottam ide; nem tudtam ezért - ha haragudtam, ha fel voltam bőszerűlve, végül mégsem tudtam nem szeretni papát. Ez megmaradt akármi történt is, és akármit is fogok csinálni.

Én a vérbeli kapcsot nem tudom kiirtani a szívemből.

Elhatározásomat, mely további ~~életmódomat~~ éltremre vonatkozik, 2-3 nap múlva közlöm majd papával.

²⁶ Rudnay Gyula.

Wolfner József (?) kártyázik. Farkas István grafikája.

Magyar Nemzeti Galéria, ltsz.: 82.849

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest